

Зміст поняття категорії земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення

The subject matter of the land categories for industry, transport, communications, energy, defense and other purposes

Наталія Барабаш

Ключові слова:

землі України, категорія земель, землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення, земельні ділянки, юридичні ознаки, цільове призначення земель.

Key words:

lands of Ukraine, land category, lands for industry, transport, communications, energy, defense and other purposes, plots of land, legal aspects, target use of lands.

Постановка проблеми. Однією зі складових частин земель України, відповідно до ч. 1 ст. 19 Земельного кодексу України (далі – ЗК України)¹, є категорія земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення. У законодавстві України міститься низка правових норм, спрямованих на регламентацію правовідносин з використання та охорони цієї категорії земель. Однак аналіз практики застосування законодавства, що регулює земельні відносини, об'єктом яких є названі землі, свідчить про те, що є значна кількість питань, які потребують свого теоретичного обґрунтування та законодавчого вирішення. Зокрема, залишаються проблемними питання щодо розуміння поняття категорії земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення. Узагальнення результатів наукових розробок цієї проблематики дає змогу стверджувати неповноту нормативного закріплення змісту поняття цих земель, неточність їх законодавчої дефініції та неоднозначність термінології при формулюванні ознак, відображених у ній. Наявність визначених дефектів зазначеного земельно-правового поняття пов'язані значною мірою зі зміною тенденцій у розвитку земельних відносин, в тому числі у сфері використання земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення. А це, у свою чергу, зумовлює певні зміни у правовому регулюванні суспільних відносин у досліджуваній сфері, зокрема зміни законодавчого визначення цих земель.

Удосконалення законодавства, що визначає правовий режим зазначених земель, та ефективність застосування його норм залежать перш за все від науково обґрунтованого використання відповідних понять і категорій у визначеній сфері, у тому числі поняття земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення. Питання, пов'язані з визначенням зазначеної категорії земель, неодноразово ставали об'єктом фахових досліджень. Наведення у працях вітчизняних вчених – дослідників проблем земельного права наукового розуміння зазначеної правової категорії не є перешкодою на шляху подальшого дослідження її змісту. Активність вчених задекларувати власну позицію щодо визначеної проблеми призвела до відсутності єдиного розуміння змісту поняття «землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення» у земельно-правовій науці України. Дефініції поняття цієї категорії земель відрізняються між собою як за кількістю ознак, які до них включаються, так і за розумінням сутності деяких з цих ознак, зокрема основного цільового призначення та суб'єктів їх використання.

Вивченням проблем формулювання дефініції поняття категорії земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення займалися В.І. Андрейцев, Р.Д. Боголепов, В.В. Бондар, І.Я. Вітюк, Я.З. Гаєцька-Колотило, Н.Ю. Гальчинська, Б.В. Єрофєєв, Н.В. Ільків, М.Г. Ковтун, М.І. Краснов, Т.М. Лебедева, С.І. Марченко, А.М. Мірошниченко, О.М. Пащенко, В.Т. Терещук, М.В. Шульга та інші вчені. Увага зазначених авторів була сконцентрована перш за все на тому, щоб визначити характерні ознаки цієї категорії земель та сформулювати дефініцію цих земель, тоді як потребує опрацювання також питання

¹ Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 3. – Ст. 27.

щодо обґрунтування змісту поняття цього земельно-правового терміна в сучасних умовах реформування земельних відносин.

Мета статті. Метою дослідження є обґрунтування юридичних ознак земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення й формулювання з їх урахуванням відповідної дефініції цих земель.

Виклад основного матеріалу. З точки зору законів логіки визначити будь-який юридичний термін, у тому числі сформулювати дефініцію досліджуваного поняття, можна за умови розкриття його змісту. Відомо, що зміст правового явища становлять його ознаки. Оскільки визначення поняття земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення неможливе без знання того, які конкретно ознаки утворюють зміст цього поняття, необхідно розглянути питання щодо ознак цього поняття.

Наукове дослідження обраної проблематики потребує здійснення класифікації правових ознак, які характерні для зазначених земель. Диференціація цих ознак на певні види має теоретичне і практичне значення, оскільки спочатку дасть змогу забезпечити їх систематизацію, встановлення ознак, які складатимуть зміст наведеного земельно-правового терміна, а в подальшому сприятиме удосконаленню законодавства, що визначає правовий режим цих земель, та ефективному застосуванню його норм.

Звертаючись до безпосереднього виокремлення ознак, які розкривають правову суть земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення, необхідно зауважити, що серед таких ознак можна виділити загальні, особливі та спеціальні. Систему *загальних ознак* становлять ознаки, притаманні всім землям зазначеної категорії, *особливі* – це ознаки, характерні для видів земель цієї категорії (земель промисловості, земель транспорту тощо), тоді як *спеціальні* – це ознаки, властиві виключно підвидам земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення (землям індустріальних парків, землям морського транспорту тощо). Об'єктом нашого дослідження є лише загальні ознаки цих земель.

Залежно від суб'єкта формування та джерела закріплення правові ознаки категорії земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення можна поділити на *законодавчі* (визначальні ознаки зазначеної категорії земель, закріплені в законі) та *наукові* (характерні ознаки цих земель сформовані та обґрунтовані у правовій науці).

Поняття земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення закріплене в ч. 1 ст. 65 ЗК України, згідно з якою такими землями визнаються земельні ділянки, надані в установленому порядку підприємствам, установам та організаціям для здійснення відповідної діяльності. Закріплені у наведеній дефініції ознаки є юридичним критерієм, за яким ці землі відрізняються від інших категорій земель. Згідно з цим критерієм до категорії земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення належить кожна земельна ділянка, яка: 1) надана в установленому порядку в користування; 2) використовується підприємством, установою та організацією, тобто юридичними особами; 3) характеризується таким основним цільовим призначенням, як здійснення відповідної діяльності.

Здавалося б, юридична визначеність не залишає ані найменших проблем із розумінням цього терміна та оперуванням ним на практиці. Однак, як уже відзначалося, проблеми існують. А це призводить, відповідно, до помилок у правозастосуванні та знижує ефективність правового регулювання земельних відносин, що, у свою чергу, зумовлює пошук шляхів їх мінімізації.

Усунення недоліків законодавчої дефініції категорії земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення можливе значною мірою шляхом урахування напрацювань земельно-правової науки в розкритті цього поняття та змін земельного законодавства, вироблених під час проведення земельної реформи в Україні.

Досліджуючи правовий режим земель, що розглядаються, вчені визначають переважно у своїх працях й поняття цих земель. Аналіз положень науки земельного права дає змогу виокремити у юридичній літературі три напрями трактування поняття зазначених земель: 1) визначення поняття земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення зводиться здебільшого до дублювання законодавчої конструкції формулювання дефініції цих земель; 2) зміст поняття цієї категорії земель розкривається за допомогою їх легального визначення й акцентування уваги на недоліках нормативної

дефініції; 3) наводиться доктринальне розуміння поняття категорії земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення². Водночас значна частина авторів характеризує цю категорію земель також виокремленням певних юридичних ознак.

Принагідно потрібно нагадати, що змістом поняття називається сукупність наявних ознак предметів, відображених у понятті. Зміст поняття може бути установлений за допомогою визначення цього поняття. У той же час необхідно мати на увазі, що будь-яке визначення не повністю відображає предмет, воно бере у предмета тільки істотні ознаки і полишає поза своїм змістом масу інших ознак, якими наділений певний предмет³. Такий підхід до формулювання змісту правових понять пояснюється тим, що перерахування всіх ознак предмета в дефініції призводить до підміни поняття про предмет простим описом цього предмета⁴. Тому в основний зміст поняття, виходячи із принципу достатності та необхідності ознак, не потрібно включати «зайві» ознаки, оскільки функція узагальнення та виділення (відмежування) предметів та явищ здійснюється і без цих ознак. Останні тільки загромаджують основний зміст поняття, і тоді важко розібратися в тому, які з них необхідні, а які не є обов'язковими⁵. Водночас сукупність таких істотних ознак має бути достатньою для виконання двох пізнавальних завдань, що виконує визначення: з'ясування властивостей визначуваного предмета та відмежування його від суміжних з ним предметів та явищ⁶. Враховуючи наведене, не зовсім можна погодитися з висловленим у юридичній літературі положенням, що легальні дефініції, на відміну від наукових, повинні містити не усі, а лише найважливіші ознаки, критичні для формулювання роз'яснювального терміна⁷. Правила формальної логіки при визначенні змісту відповідних понять, як видається, повинні дотримуватися незалежно від того, закріплюватиметься таке визначення у законодавстві чи воно формулюватиметься у юридичній науці. Ігнорування цих правил призводить до нечітких, суперечливих та неповних визначень, що тільки породжує зайві наукові дискусії, яких можна було б уникнути при дотриманні зазначеного.

Аналіз сформованих у науці земельного права України характерних ознак земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення дає змогу стверджувати, що вони, як правило, не визначають сутність цієї категорії земель, не є істотними ознаками. Винятком є призначення зазначених земель для спеціального несільськогосподарського використання⁸.

Правові поняття – це основні одиниці розумової діяльності людини (її знань), які відтворюють суттєві, тобто загальні (типові) та відмінні ознаки (властивості, риси) фактів, явищ, процесів, становищ у сфері держави і права⁹. Формування правових понять і категорій, власне кажучи, не відрізняється в цілому від загальної і універсальної процедури формування понятійного апарату в інших сферах наукового знання¹⁰. Зазначена процедура відбувається за допомогою формалізації знань у галузі правових явищ. Вона полягає, по-перше, в абстрагуванні, тобто у відволіканні від несуттєвих, нетипових (неголовних) рис і властивостей цих явищ; по-друге, у виявленні і фіксуванні закономірностей розвитку, і незмінної їх повторюваності (як алгоритму) та встановленні найбільш істотних і загальних (типових) ознак, які властиві всьому класу (виду, типу) цих явищ і за якими ці явища відрізняються від інших¹¹.

² Барабаш Н.П. Проблемні аспекти визначення поняття категорії земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони й іншого призначення у науці земельного права України / Н.П. Барабаш // Підприємництво, господарство і право. – 2015. – № 3. – С. 82.

³ Бурдін В. Стадії вчинення злочину в українській доктрині кримінального права: поняття та види / В. Бурдін // Вроцлавсько-Львівський юридичний збірник. – 2012. – № 3. – С. 210; Жеребкін В.Є. Логіка : [підруч. для юрид. вузів і фак.] / В.Є. Жеребкін. – 2-ге вид., стереотип. – Х. : Основа ; К. : Знання, 1998. – С. 47; Любченко М.І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види : [монографія] / М.І. Любченко. – Х. : ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ», 2015. – С. 104.

⁴ Жеребкін В.Є. Логический анализ понятий права / В.Є. Жеребкін. – К. : Вища школа, 1976. – С. 76.

⁵ Жеребкін В.Є. Логический анализ понятий права / В.Є. Жеребкін. – К. : Вища школа, 1976. – С. 33.

⁶ Жеребкін В.Є. Логіка : [підруч. для юрид. вузів і фак.] / В.Є. Жеребкін. – 2-ге вид., стереотип. – Х. : Основа ; К. : Знання, 1998. – С. 47.

⁷ Марусенко Р.І. Формулювання дефініцій у правовій доктрині та практиці законотворення / Р.І. Марусенко // Право і громадянське суспільство. – 2012. – № 1. – С. 38.

⁸ Барабаш Н.П. Теоретичні аспекти поділу ознак категорії земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення / Н.П. Барабаш // Підприємництво, господарство і право. – 2015. – № 4. – С. 21.

⁹ Панов М.І. Проблеми методології формування категоріально-понятійного апарату юридичної науки / М.І. Панов // Право України. – 2014. – № 1. – С. 50–51.

¹⁰ Панов М.І. Проблеми методології формування категоріально-понятійного апарату юридичної науки / М.І. Панов // Право України. – 2014. – № 1. – С. 51.

¹¹ Любченко М.І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види : [монографія] / М.І. Любченко. – Х. : ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ», 2015. – С. 190–191; Панов М.І. Проблеми методології формування категоріально-понятійного апарату юридичної науки / М.І. Панов // Право України. – 2014. – № 1. – С. 51.

Основу дефінування складають такі логічні операції, як диференціювання та узагальнення. Диференціювання – це мисленнєва операція, заснована на виокремленні істотних властивостей предмета й відвертанні від інших, неістотних. Узагальнення – це розумова операція, заснована на виділенні загальної істотної ознаки, властивості, якості, що дає змогу розглядати той чи інший предмет як елемент певного класу, виду. Таким чином, дефініція включає дві складові частини: вказівку на найближчий клас, рід і вказівку на диференціальні відмінності¹².

Враховуючи наведені положення до формулювання дефініції поняття категорії земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення, необхідно зазначити, що при визначенні змісту зазначеного поняття має місце не лише проблема конкретних ознак, що утворюють зміст цього поняття, питання їх сукупності, але й проблема видів ознак, що складають зміст поняття «землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення». І якщо перша проблема є власне правовою, то друга набуває логічний характер, оскільки йдеться про логічну структуру змісту цього поняття.

Поняття досліджуваної категорії земель підпорядковане загальним логічним закономірностям і структура його змісту є такою ж, яка притаманна змісту будь-якого поняття. Зміст поняття зазначених земель не є однорідним, його утворюють два види ознак: родові ознаки і ознаки видової відмінності. Поза цими структурними елементами основного змісту будь-якого поняття (крім філософських категорій) не існує. Такий зміст представляє єдність названих структурних частин і не може бути зведений до якоїсь однієї його частини, наприклад, до видової відмінності¹³. Це означає, що, якщо одиничний предмет не має усіх ознак поняття, то він не є елементом класу, вираженого цим поняттям. А якщо предмет має всі ознаки, які складають зміст цього поняття, то він входить до класу цього поняття і до нього воно застосоване¹⁴.

Кон'юнктивно зв'язані ознаки змісту поняття в логічному відношенні є рівноцінними. Кожна ознака входить до логічної структури як окремий самостійний елемент¹⁵. Ці ознаки розташовуються у логічній послідовності (від загального до конкретного; від головних (первинних) до менш важливих (вторинних) тощо). На перше місце необхідно поставити категоріальні ознаки, що засвідчують приналежність поняття до більш загальної категорії (роду, класу). Родове поняття об'єднує видові поняття¹⁶. При цьому між видовими і родовими поняттями існують відносини не тільки координації, а й субординації, тобто перші підпорядковані останнім як за обсягом, так і за змістом¹⁷. Тому в дефініції родові ознаки передують видовим.

У зв'язку з цим для встановлення змісту поняття земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення необхідно насамперед визначити ознаки, що є спільними й істотними для зазначених земель й для інших категорій земель. У цьому випадку неабияке значення має врахування безпосередньо змісту родового поняття щодо всіх цих земель, а саме поняття «категорія земель»¹⁸. Цей термін визначений у Державному стандарті 26640-85 «Землі. Терміни і визначення» як частина єдиного державного земельного фонду, що вирізняється основним цільовим призначенням і має певний правовий режим¹⁹. Здавалося б, закріплення цієї дефініції на нормативно-правовому рівні, а також законодавчо встановлений перелік категорій земель дають змогу при визначенні поняття відповідної категорії земель не зазначати родові ознаки або ж рід, до якого належить визначуване поняття. Проте, зважаючи на те, що в законодавстві України не використовується поняття єдиного земельного фонду, що базувався виключно на державній власності на всі землі в межах країни, зазначене легальне визначення не характеризується на сьогодні актуальністю. А тому законодавець скористався таким способом закріплення цього виду оз-

¹² Любченко М.І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види : [монографія] / М.І. Любченко. – Х. : ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ», 2015. – С. 95.

¹³ Жеребкін В.Е. Логический анализ понятий права / В.Е. Жеребкін. – К. : Вища школа, 1976. – С. 106.

¹⁴ Жеребкін В.Е. Логіка : [підруч. для юрид. вузів і фак.] / В.Е. Жеребкін. – 2-ге вид., стереотип. – Х. : Основа ; К. : Знання, 1998. – С. 28–29.

¹⁵ Жеребкін В.Е. Логический анализ понятий права / В.Е. Жеребкін. – К. : Вища школа, 1976. – С. 35.

¹⁶ Артикуца Н.В. Законодавчі терміни та їх визначення / Н.В. Артикуца // Наукові записки. – 2009. – Том 90. Юридичні науки. – С. 39–44.

¹⁷ Панов М.І. Проблеми методології формування категоріально-понятійного апарату юридичної науки / М.І. Панов // Право України. – 2014. – № 1. – С. 54.

¹⁸ Барабаш Н.П. Логіко-правові аспекти формулювання дефініції категорії земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення / Н.П. Барабаш // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 4. – С. 238.

¹⁹ Землі. Термины и определения. ГОСТ 26640-85 : утвержден постановлением Государственного комитета СССР по стандартам от 28 октября 1985 гда № 3453 // Верховна Рада України: офіц. веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v3453400-85>.

нак, як зазначення їх безпосередньо у визначеннях відповідних категорій земель. Аналіз тих легальних дефініцій, в яких розкривається зміст поняття відповідної категорії земель²⁰, та врахування результатів попередніх досліджень у цій сфері²¹ дають змогу до родових ознак віднести: 1) це є земельні ділянки, надані у користування чи передані у власність; 2) суб'єктами їх використання є юридичні та фізичні особи, у тому числі фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності; 3) використання земельних ділянок здійснюється за певним цільовим призначенням або ж це 4) земельні ділянки, призначені для відповідних цілей.

При цьому необхідно звернути увагу і на те, що визначальним поняттям при формулюванні дефініції категорії земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення є термін «земельні ділянки». Досить часто і законодавець, і наукова спільнота використовують як визначальне поняття термін «землі». Застосування цього терміна при визначенні поняття відповідної категорії земель порушить основні закономірності формування так званих понятійних рядів юридичної науки, в яких усі поняття (категорії) з погляду обсягу відображених у них правових явищ перебувають між собою у чіткому співвідношенні та ієрархічній співвідпорядкованості: завжди розташовані в порядку від більш загального до менш загального, від загального до одиничного (конкретного)²². У цьому випадку понятійний ряд утворюють такі взаємозалежні поняття, як «землі», «категорія земель», «землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення». При цьому тут виявляється й інша закономірність: поняття менш загального рівня узагальнення повинні відповідати ознакам понять більш високого рівня узагальнення. У цьому, власне, і знаходить вираз методологічний аспект формування правових понять і понятійних рядів юридичної науки. Порушення цієї логіко-гносеологічної закономірності формування понятійного апарату призведе до помилок не тільки при визначенні системи правових норм у кожній з юридичних наук, а й до помилок у правотворчості і правозастосуванні²³.

Використовуючи методи наукового пізнання від загального до конкретного і навпаки, дійсно не можна встановити зміст поняття категорії земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення, якщо не враховувати наукові доробки, у яких викладені методологічні, теоретичні, конституційні засади щодо землі. Водночас необхідно враховувати, що проміжним поняттям між термінами «землі» та «землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення» із визначеного понятійного ряду є «категорія земель». З'ясування етимологічного значення терміна «категорія» дає змогу визнати прийнятною позицію, згідно з якою категорія земель – це групування земельних ділянок за певними ознаками, які в сукупності визначають їх правовий режим²⁴. Враховуючи, що істотні ознаки зазначеного поняття є прийнятними при формулюванні дефініції досліджуваної категорії земель, зміст поняття цієї категорії земель потрібно визначати через термін «земельні ділянки».

Попередньо визначені ознаки не є виключно ознаками, притаманними земельним ділянкам зазначеної категорії. Важливим і обов'язковим критерієм віднесення земельних ділянок до тієї чи іншої категорії земель України, у тому числі до земель досліджуваної категорії, є основне їх цільове призначення. Наведену ознаку необхідно визнавати єдиною видовою ознакою земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення. Адже лише наявність цієї ознаки дає змогу відрізнити зазначені землі від інших категорій земель²⁵.

Незважаючи на єдність вчених у тому, що наведена ознака характерна для категорії земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення, у юридичній літературі вислов-

²⁰ Законодавець не завжди визначає ту чи іншу категорію земель шляхом наведення її дефініції. Є випадки, коли встановлено їх склад (наприклад, землі історико-культурного призначення, землі водного фонду) або ж відбувається поєднання обох цих способів закріплення визначення поняття відповідної категорії земель (землі лісогосподарського призначення).

²¹ Барабаш Н.П. Юридичні ознаки категорії земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення: проблеми формування в законодавстві України / Н.П. Барабаш // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 5. – С. 172–177.

²² Васильев А.М. Правовые категории: методологические аспекты разработки системы категорий теории права / А.М. Васильев. – М.: Юридическая литература, 1976. – С. 129; Панов М.І. Проблеми методології формування категоріально-понятійного апарату юридичної науки / М.І. Панов // Право України. – 2014. – № 1. – С. 54.

²³ Панов М.І. Проблеми методології формування категоріально-понятійного апарату юридичної науки / М.І. Панов // Право України. – 2014. – № 1. – С. 54–55.

²⁴ Барабаш Н.П. Деякі аспекти обґрунтування змісту поняття категорії земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення / Н.П. Барабаш // Конституційні засади аграрного, земельного та екологічного права: 20 років розвитку: матеріали «круглого столу» (м. Київ, 27 травня 2016 року) / за ред. М.В. Краснової, Т.О. Коваленко. – Чернівці, 2016. – С. 88.

²⁵ Барабаш Н.П. Теоретичні аспекти поділу ознак категорії земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення / Н.П. Барабаш // Підприємництво, господарство і право. – 2015. – № 4. – С. 22.

люються, по суті, різні думки щодо розуміння основного цільового призначення цих земель. Аналіз положень земельно-правової науки дає змогу виокремити такі підходи до тлумачення основного цільового призначення зазначеної категорії земель: 1) всі земельні ділянки цієї категорії земель мають спеціальне несільськогосподарське призначення; вони виконують роль просторової (територіальної) бази, місця розташування різноманітних промислових, енергетичних, транспортних, оборонних та інших об'єктів, а не функціонують як природний ресурс чи засіб виробництва²⁶; 2) землі цієї категорії надаються для здійснення основної діяльності, а саме для розміщення та експлуатації основних, підсобних і допоміжних будівель та споруд, під'їзних шляхів, інженерних мереж, адміністративних та інших споруд²⁷; 3) основним цільовим призначенням розглядуваної категорії земель є їх використання з метою, обумовленою діяльністю розташованих на них об'єктів²⁸.

Для конкретизації терміна, що має ключове значення для цієї роботи, можуть комплексно бути використані вищенаведені позиції розуміння основного цільового призначення цих земель з певними уточненнями та зауваженнями. Дійсно, особливістю земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення є те, що вони надаються у користування чи передаються у власність певним суб'єктам для здійснення діяльності у відповідній сфері господарювання або призначені для цих цілей. Використання земель цієї категорії пов'язане переважно з обслуговуванням потреб, не пов'язаних із сільськогосподарським виробництвом. Вони є просторово-операційним базисом для функціонування різних галузей народного господарства (промисловості, транспорту, зв'язку тощо), забезпечення оборони державного суверенітету і територіальної цілісності України, використання космічного простору тощо та не є засобом виробництва в сільському чи лісовому господарстві. Наведене зумовлює уточнення досліджуваної ознаки земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення в частині відображення функціонального призначення цієї категорії земель. Крім того, землі цієї категорії використовуються для здійснення відповідної діяльності, яка може забезпечуватися розміщенням та (або) експлуатацією об'єктів і споруд різного господарського призначення. Через поділ народного господарства на сфери матеріального і нематеріального виробництва результатом здійснюваної діяльності у цих сферах є несільськогосподарська продукція та, як правило, надання відповідних послуг.

Потребує додаткової аргументації і позиція тих авторів, що визначають землі досліджуваної категорії, виходячи з їх використання в цілях, обумовлених діяльністю розташованих на них об'єктів. Адже розташування того чи іншого об'єкту є наслідком виділення земельної ділянки і лише в окремих випадках передує йому. Натомість саме можливість здійснення певної діяльності відповідним суб'єктом передбачає виділення таких земель.

Науково обґрунтована система юридичних ознак земель цієї категорії дає змогу запропонувати конкретизовану дефініцію аналізованого терміна. Зокрема, землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення необхідно визначати як земельні ділянки, надані (передані) в установленому порядку юридичним та фізичним особам для використання як, головним чином, просторового базису з метою забезпечення оборони, безпеки і територіальної цілісності держави, здійснення діяльності у відповідній сфері господарювання, результатом якої є несільськогосподарська продукція і, як правило, надання відповідних послуг та яка може забезпечуватися розміщенням та (або) експлуатацією певної інфраструктури, а також призначені для цих цілей.

Звичайно, що наведена дефініція земель цієї категорії може викликати у науковому співтоваристві певні запитання, призвести до дискусії, в яких, як відомо, і народжується істина. І це є цілком прийнятним

²⁶ Ковтун М.Г. Земельне право: курс лекцій для студентів юрид. вузів та факультетів / М.Г. Ковтун. – К. : Юмана, 2001. – С. 128–129; Марченко С.І. Правовий режим земель спеціального несільськогосподарського використання / С.І. Марченко // Земельне право України : [підручник] / [Г.І. Балюк, Т.О. Коваленко, В.В. Носік та ін.] ; за ред. В.В. Носіка. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – Розд. 5. – С. 415; Мірошніченко А.М. Земельне право України : [підручник] / А.М. Мірошніченко. – 3-тє видання, допов. і перероб. – К. : Алерта, 2013. – С. 403; Ільків Н.В. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / Н.В. Ільків, Я.З. Гаєцька-Колотило ; за ред. В.М. Кравчука. – К. : Істина, 2007. – С. 195; Пейчев К.П. Науково-практичний коментар до Земельного кодексу України / К.П. Пейчев. – Х. : Фактор, 2011. – С. 164; Шульга М.В. Правове регулювання використання земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення / М.В. Шульга // Земельне право : [підручник] / [М.В. Шульга, Н.О. Багай, В.І. Гордєєв та ін.] ; за ред. М.В. Шульги. – Х. : Право, 2013. – Розд. XIX. – С. 456.

²⁷ Земельний кодекс України. Науково-практичний коментар / [А.В. Григоренко, Ю.В. Корнєєв, Т.К. Оверковська та ін.] ; за заг. ред. В. І. Курило. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – С. 138.

²⁸ Пащенко О.М. Правове регулювання використання земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення / О.М. Пащенко // Земельне право України : [підручник] / [Г.М. Беженар, Л.О. Бондар, Н.С. Гавриш та ін.] ; за ред. О.О. Погрібного, І.І. Каракаша. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Істина, 2009. – Розд. 20. – С. 446.

явищем. Адже лише в такому процесі вивчення та обговорення визначеної проблематики буде досягнуто однозначності при визначенні земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення, виявлено нові аспекти цієї проблематики та з'ясовано ще не вирішені питання. А це, в свою чергу, як сприятиме подальшому формуванню та удосконаленню положень щодо поняття зазначених земель та його змісту, розвитку законодавства, що закріплює правовий режим цих земель, так і дасть змогу уникнути проблемних моментів на практиці, які виникають під час регулювання земельних відносин, об'єктом яких є названі землі.

Висновки. Підсумовуючи проведене наукове дослідження, необхідно зазначити, що запропоновані зміни до земельного законодавства України в частині визначення досліджуваної категорії земель ні в якому разі не є порушенням вимоги сталості законодавства України та стабільності юридичної термінології. Адже з того, що законодавчі терміни характеризуються стабільністю, не випливає висновок, що вони не підкоряються принципу зміни та розвитку. Їх не можна розглядати як раз і назавжди встановлені, застигли. Вони розвиваються, змінюються, але це відбувається специфічно²⁹. Зокрема, такі зміни мають бути науково обґрунтованими і пов'язаними зі зміною тенденцій розвитку суспільних відносин³⁰. Тому потрібно забезпечити, з одного боку, стабільність термінології законодавства, а з іншого – її динамічність, яка відповідатиме реальному життю, потребам суспільної практики³¹.

У цьому випадку дуже важливим є розуміння того, що дефініції в будь-якій науці, в тому числі й юридичній, мають не постійний, а тимчасовий характер, що пояснюється розвитком, рухом суспільства й держави, зміною суспільних формацій, динамікою науково-технічного прогресу³².

Анотація

Стаття присвячена дослідженню змісту поняття категорії земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення. Здійснено диференціацію правових ознак зазначених земель. Звернуто увагу на способи закріплення родових ознак та визначення основного цільового призначення цих земель. За результатами дослідження запропоновано їх дефініцію.

Summary

The article deals with researching the subject matter of the category of lands for industry, transport, communications, energy, defense and other purposes. It contains an elaborated differentiation of the legal aspects of the above-mentioned lands. The paper takes notice of the ways to secure general description and identify the main target use of these lands. Their definition is suggested according to the results of the study.

Використана література:

1. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 3. – Ст. 27.
2. Земли. Термины и определения. ГОСТ 26640-85 : утверждено постановлением Государственного комитета СССР по стандартам от 28 октября 1985 года № 3453 // Верховна Рада України: офіц. веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v3453400-85>.
3. Артикуца Н.В. Законодавчі терміни та їх визначення / Н.В. Артикуца // Наукові записки. – 2009. – Том 90. Юридичні науки. – С. 39–44.

²⁹ Любченко М.І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види : [монографія] / М.І. Любченко. – Х. : ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ», 2015. – С. 132.

³⁰ Тацій В.Я. Шлях «спроб та помилок» надто дорого обходиться суспільству / В.Я. Тацій // Віче. – 2005. – № 9. – С. 59.

³¹ Любченко М.І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види : [монографія] / М.І. Любченко. – Х. : ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ», 2015. – С. 155.

³² Любченко М.І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види : [монографія] / М.І. Любченко. – Х. : ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ», 2015. – С. 100.

4. Барабаш Н.П. Деякі аспекти обґрунтування змісту поняття категорії земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення / Н.П. Барабаш // Конституційні засади аграрного, земельного та екологічного права: 20 років розвитку : матеріали «круглого столу» (м. Київ, 27 травня 2016 року) / за ред. М.В. Краснової, Т.О. Коваленко. – Чернівці, 2016. – С. 85–88.
5. Барабаш Н.П. Логіко-правові аспекти формулювання дефініції категорії земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення / Н.П. Барабаш // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 4. – С. 236–241.
6. Барабаш Н.П. Проблемні аспекти визначення поняття категорії земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони й іншого призначення у науці земельного права України / Н.П. Барабаш // Підприємництво, господарство і право. – 2015. – № 3. – С. 80–85.
7. Барабаш Н.П. Теоретичні аспекти поділу ознак категорії земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення / Н.П. Барабаш // Підприємництво, господарство і право. – 2015. – № 4. – С. 18–23.
8. Барабаш Н.П. Юридичні ознаки категорії земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення: проблеми формування в законодавстві України / Н.П. Барабаш // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 5. – С. 172–177.
9. Бурдін В. Стадії вчинення злочину в українській доктрині кримінального права: поняття та види / В. Бурдін // Вроцлавсько-Львівський юридичний збірник. – 2012. – № 3. – С. 205–215.
10. Васильев А.М. Правовые категории: методологические аспекты разработки системы категорий теории права / А.М. Васильев. – М. : Юридическая литература, 1976. – 236 с.
11. Жеребкін В.Є. Логіка : [підруч. для юрид. вузів і фак.] / В.Є. Жеребкін. – 2-ге вид., стереотип. – Х. : Основа ; К. : Знання, 1998. – 256 с.
12. Жеребкін В.Є. Логический анализ понятий права / В.Є. Жеребкін. – К. : Вища школа, 1976. – 151 с.
13. Земельний кодекс України. Науково-практичний коментар / [А.В. Григоренко, Ю.В. Корнєєв, Т.К. Оверковська та ін.] ; за заг. ред. В.І. Курило. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 536 с.
14. Ковтун М.Г. Земельне право: курс лекцій для студентів юрид. вузів та факультетів / М.Г. Ковтун. – К. : Юмана, 2001. – 208 с.
15. Любченко М.І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види : [монографія] / М.І. Любченко. – Х. : ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ», 2015. – 280 с.
16. Марусенко Р.І. Формулювання дефініцій у правовій доктрині та практиці законотворення / Р.І. Марусенко // Право і громадянське суспільство. – 2012. – № 1. – С. 35–45.
17. Марченко С.І. Правовий режим земель спеціального несільськогосподарського використання / С.І. Марченко // Земельне право України : [підручник] / [Г.І. Балюк, Т.О. Коваленко, В.В. Носік та ін.] ; за ред. В.В. Носіка. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – Розд. 5. – С. 413–439.
18. Мірошниченко А.М. Земельне право України : [підручник] / А.М. Мірошниченко. – 3-тє видання, доповн. і перероб. – К. : Алерта, 2013. – 512 с.
19. Ільків Н.В. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / Н.В. Ільків, Я.З. Гаєцька-Колотило ; за ред. В.М. Кравчука. – К. : Істина, 2007. – 632 с.
20. Панов М.І. Проблеми методології формування категоріально-понятійного апарату юридичної науки / М.І. Панов // Право України. – 2014. – № 1. – С. 50–59.
21. Пашенко О.М. Правове регулювання використання земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення / О.М. Пашенко // Земельне право України : [підручник] / [Г.М. Беженар, Л.О. Бондар, Н.С. Гавриш та ін.] ; за ред. О.О. Погрібного, І.І. Каракаша. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Істина, 2009. – Розд. 20. – С. 446–468.
22. Пейчев К.П. Науково-практичний коментар до Земельного кодексу України / К.П. Пейчев. – Х. : Фактор, 2011. – 472 с.
23. Тацій В.Я. Шлях «спроб та помилок» надто дорого обходиться суспільству / В.Я. Тацій // Віче. – 2005. – № 9. – С. 56–59.
24. Шульга М.В. Правове регулювання використання земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення / М.В. Шульга // Земельне право : [підручник] / [М.В. Шульга, Н.О. Багай, В.І. Гордєєв та ін.] ; за ред. М.В. Шульги. – Х. : Право, 2013. – Розд. XIX. – С. 454–476.

Наталія Барабаш,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри соціального права
Львівського національного університету імені Івана Франка